

JOAN ALBERT BAN (HAARLEM)
AAN CONSTANTIJN HUYGENS (DEN HAAG)
11 NOVEMBER 1642
3182

Vervolg op Bans brief aan Huygens van 18 oktober 1642 (3177).

Samenvatting: Ban stuurt Huygens een afschrift van zijn ‘Zangh-bericht.’

Bijlage: ‘Zangh-bericht’ (Ban 1642).

Over een antwoord van Huygens is niets bekend. Ban schreef opnieuw op 10 april 1643 (3234).

Primaire bron: Leiden, Univ. Bibl., Cod. Hug. 37: brief (dubbelvel, 20x31cm, a | d; autograaf). Bijlage: nr. 28 (bijlage): (katern van zes dubbelvellen, 16x20cm, tekst op a, c-s, apograaf).

Vroegere uitgaven: Vloten, 4, pp. 266-273: alleen de bijlage, onvolledig.

— Land 1883, pp. 97-111: bijlage volledig.

— Jonckbloet 1882, [Ban] nr. 26, p. CXXIV: brief volledig, zonder bijlage.

— Worp 3, nr. 3182, p. 357: brief volledig, zonder bijlage.

— Waard 11, nr. 1142, p. 345: brief volledig, zonder bijlage.

Namen: Guillaume Dumanoir; Marin Mersenne; Johannes Spijck.

Titels: ‘Zangh-bericht’ [II] (Ban); *Zangh-bloemzel* (Ban 1642).

Glossarium: monochordon (monochord).

Glossarium Bijlage: acht (octaaf); altus (altstem); = b (mol); basis (bas); bassus (bas); bovesangh (sopraan); cadentie (cadens); cantus (sopraan); contratenor (alt); cruys (kruis); drye (terts); fijn (hoog); geluydt (klank, toon); groff (laag); grondstem (bas); groote halve toon (grote halve toon); halve toon (halve toon); hoogstem (alt); kleyne halve toon (kleine halve toon); monochordon (monochord); natuurstem (tenor); negen (noon); neuriestem (tenor); noot (noot); octava (oktaaf); quarta (kwart); quinta (kwint); saamenklank (samenklank); ses (sext); septima (septiem); seven (septiem); sexta (sext); sleutel (sleutel); sprongh (sprong); stem (stem); stemvallingh (cadens); superior (sopraan); tenor (tenor); tertia (terts); toon (toon); trap (schrede); trapgeluydt (schrede); vier (kwart); vijf (kwint); vox naturalis (tenor); zanghkreyts (toonsoort); zanghkreyts, hooge (authentieke toonsoort); zanghkreyts, laage (plagale toonsoort); zanghplaets (stamtoon); zanghstem (stem); zanghsyllabe (nootnaam); zanghtoon (modus); zinghen (zingen).

Transcriptie

Aan Mijnheer

Mijnheer tot Zuylichem.

Vir nobilissime,

Astante et expectante Spykio hasce quaterniones perlegi, ¹quas jam mitto, et datâ occasione alia capitula etiam transmittam. Interea verò libri è prelo venient, tibi post quindenam circiter offerendi. Ubi ex Mersenno conditionem Guil. Manourii intellexeris et me certiozem feceris, addam responsionem ad literas illius. Interea ama tuum

clientem
J. Alb. Bannium, 1642.

Harlemi, XI Novembris.

1. <quos>.

Monochordon ex meliori ligno paratur postea mittendum.

Vertaling

Aan de [heer Constantijn Huygens,] heer van Zuilichem.

Edele heer,

Terwijl [de heer Johannes] Spijck op mij wachtte, heb ik de ²katernen, die ik nu zend, nog eens doorgelezen. Bij gelegenheid zal ik ook de andere hoofdstukken opsturen. In de tussentijd zullen de ³boeken van de drukpers komen, die ik u over veertien dagen kan aanbieden. Als u van [Marin] Mersenne hebt vernomen welke positie Guillaume Dumanoir inneemt en het mij hebt meegedeeld, zal ik een antwoord op zijn brief schrijven. Denk intussen aan

uw dienaar
Joan Albert Ban, 1642.

Haarlem, 11 november [1642].

Het monochord wordt nu uit een betere houtsoort vervaardigd, waarna het u zal worden toegezonden.

2. 'Zangh-bericht' [II]: de inhoud wijkt af van de eerdere, bij Bans brieven aan Huygens van 27 mei 1642 (3003) en 21 juli 1642 (3067) gevoegde inhoudsopgaven voor het 'Zangh-bericht'.

3. Joan Albert Ban, *Zangh-bloemzel* (Amsterdam 1642).

Bijlage Transcriptie

Zangh-bericht. |[1v, 2r] |

Cort beduijtsel van 't zingen.

Eerste hoofdstuck.

Waarinne het gezangh bestaet.

1. Als men zinght, soo klimt off daelt de stemme met trappen off met sprongen, welke dueren sekere maet van tydt.

2. Want byaldien de stemme altoos op een plaets bleve, soo en souden daar geen veranderinge sijn, maer een enkele roep blijven, gelijk de koeijen, schaepen en sommige andere beesten met haer stemme voortsbrengen.

3. De veranderinge van den stem, dat is het klimmen off daalen, werdt veroorzaakt in den kartelgorgel ende in den keel. Vermits den aadem uyt de longen door den kartelgorgel in den keel werdt gedreven, gejaeght en geslaagen, en aldaar met het ⁴klapje off deksel, den keel sluytende off ontsluitende, werdt geperst, en soo den doorgangh van het keelgat nauwer werdt, soo klimt de stem, en het geluydt werdt fijn, maer als den doorgangh van de keel wijder werdt geoopent, soo daalt de stem, en het geluydt werdt grover en gaat dieper ende laager. Ende alsdan voelt men in den kartelgorgel den wederslagh off wederstuyt van het |[2v] | fijn geluydt hooger en van het groff geluydt laager gaan.

Twede hoofdstuck.

Van de trappen des stems.

1. Om wel te moogen klimmen en dalen met de stemme, soo moet men bescheijdelijk kennen de trappen en de sprongen van de stem.

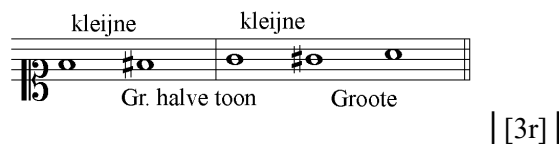
2. De trappen van den stem sijn de toonen ende halve toonen, bestaende in dese noten off zanghsyllaben: *ut, re, mi, fa, sol, la*, opgaende ende nedergaende, soo, datter genighe van dien tusschen beyden open blijff.

3. Alwaar *mi fa* off *fa mi* gezongen werdt, daar is een halven toon.

4. Ende alwaar een cruysje voor staat off een b is een halve toon en is soo veel als *fa mi*.

5. Alle de andere trappen, behalven *mi fa* en de cruysjes off b, sijn heele toonen.

Merckt. Dit sijn allegaeder groote halve toonen ende het is genoegh dat men die alleen wel waarneemt ende kendt. Want de kleijne halve tonen volgen de grooten en sijn altoos hooger en aan den anderen verknocht.⁵

Derde hoofdstuck.

Van de sprongen des stems.

1. De sprongen van de stem werden gekent daaruijt, dat men [van] het een geluydt tot het ander gaat, soodatter een ander off meerder trapgeluyden kunnen thusschengevoeght werden.

4. In de marge: <Nota: Het klapje van den keel, dat is het deksel waarmede de gorgelkeel geslooten wordt, als men yet doorswelght door den keel ofte strot.>

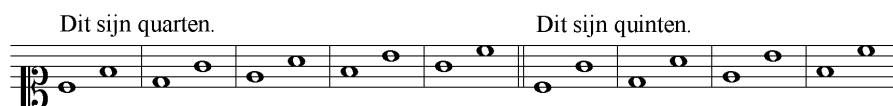
5. In het muziekvoorbeeld sijn de bijschriften van de kleine en de grote halve toon verwisseld.

2. De sprongen van de stemmen sijn ses, in 't Latijn genaamt: ⁶*tertia, quarta, quinta, sexta, septima, octava*; in 't Duijts genaamt den *drye, vier, vijff, ses, seven, acht*, omdat se sooveel geluyden hebben, van onder tot boven toe.

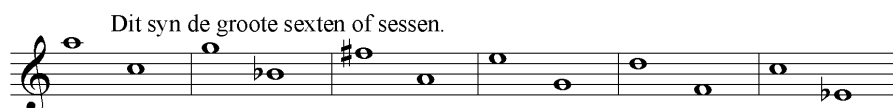
3. De *tertie* off *drije* is twederleije, de kleijne en de groote. De kleijne tertie heeft een toon met een halve toon. De groote heeft twe toonen [BR3182-M2]:

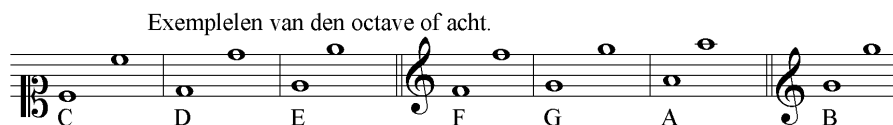
De *quart* offte *vier* maakt een sprongh van vier geluyden en heeft drije trappen. Den *vijff* off *quint* heeft een sprongh van vijff geluyden met vier trappen [M3].

Den *sexta* off *ses* is met twederleij, want die werden gemaekt van den tertiën met een quart, dat is van de drije ende vier. | [3v] | [M4, M5, M6]

Den *octave* off *acht* heeft een sprongh van acht geluyden en seven trappen en is gelijklijdende met het eerste geluydt en het beginne van alle de andere volgende geluyden gelijk men kan sien in dit exempel [M7]:

Alle de spronghgeluyden hebben een trap minder als haer geluyden, want sy van 't een beginnende en tot een ander gaende, den eersten trap maeken, welk uyt twe geluyden bestaet.

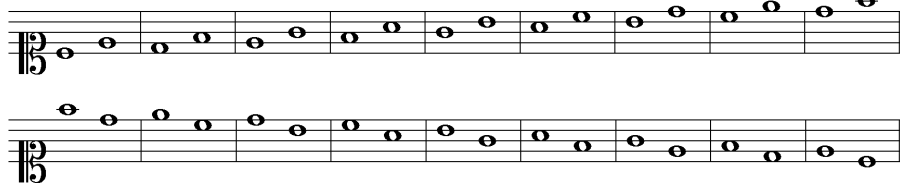
6. <tertie>.

4. Capittel.

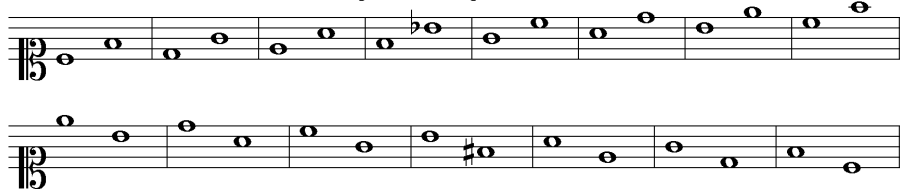
Voorschrift om de voorsz. sprongen te oefenen.

Men behoort deze exempels stadigh te oefenen | [4r] | en van buyten te leeren om kennisse te hebben van yder sprongh: [M8, M9]

Exempel van de kleyne [en groote] drye opgaande ende nedergaende.

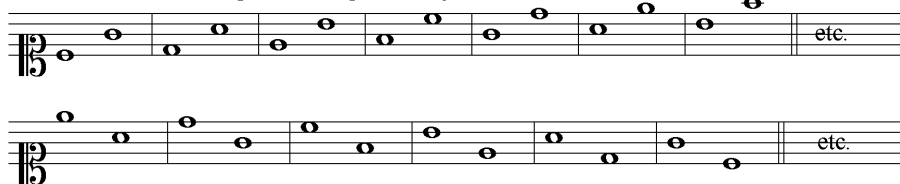

Exempel van de quart of vier.

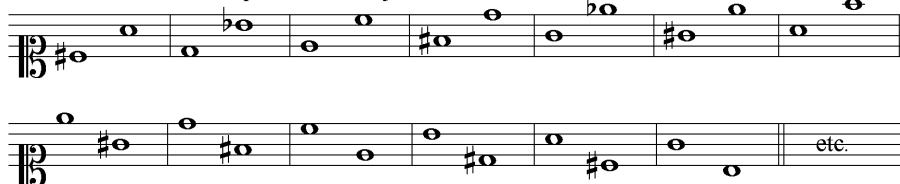
In 't midden van de zanghleder waar twee liniën door geslaagen sijn, siet men deselffde nooten *ut mi* en *la fa* in de tertiën off drie, item *ut fa* en *la mi* in de quarten off vieren wederkeeren; oversulx dat men lichtelijk de eigenschap kan merken. Al is 't dat men uijt verscheijde plaetsen begint te singen. [M10, M11, M12]

Exempel van de quint of vijf.

| [4v] |

Exempel van de kleijne sessen.

Exempel van de groote sessen.

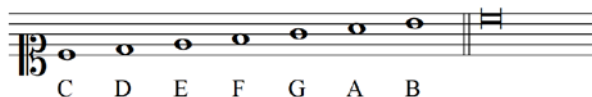

De *sevens* ofte *septems* syn hier voor genoeghsaam aangewesen. En oock de achten off octaven.

En soo wie dese sprongen veel oefent en door dagelijxe gewoonten leert kennen, die sal in het gezangh haast seer vast worden.

5 Capittel.
Van de seven sanghplaetsen.

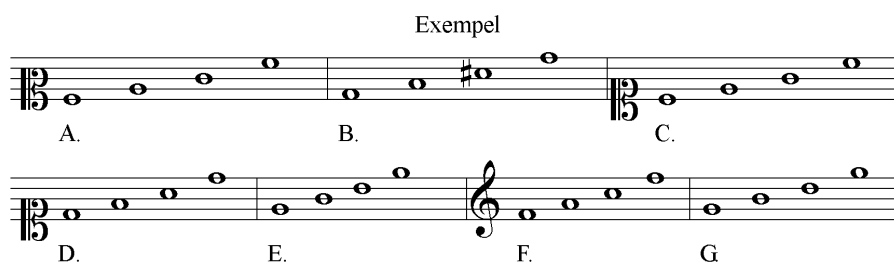
1. Het gesangh en moet niet wiltweijdigh sijn, maer op seekere plaetsen beginnen, rusten ende eyndigen, omdat het vast, seker ende vol veranderinge soude sijn, tot vermaek van de ooren en het gemoet.
2. Het gesangh heeft zeven zanghplaetsen, geteykent met dese letters: A. B. C. D. E. F. G. [M13, M14]

[5r]

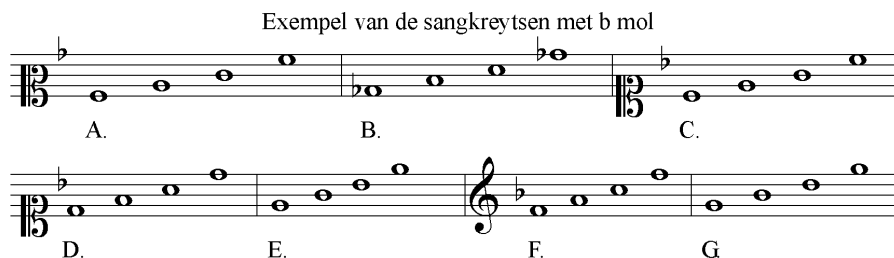

3. Uijt welke bijzondere sanghplaetsen werdt verscheijden en bijzondere geluijt gebaart, bestaande in het begrip van een octave oft acht geluijden, en alle zanghplaetsen met haar octave off acht geluijden, werden genaamt zanghkreytsen. Welker exempelen hieronder gestelt sijn {M15}:

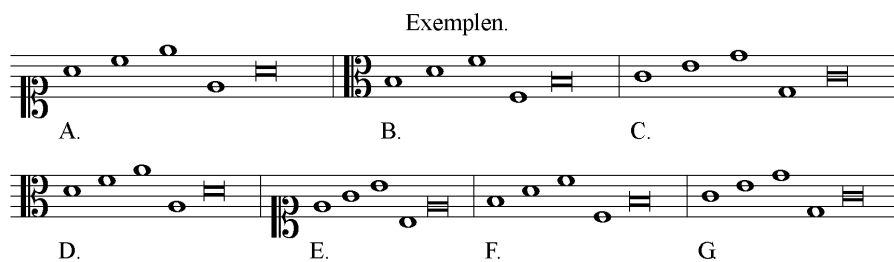

4. Dese seven werden genaamt hooge sanghkreytsen, vermits sij een octave off acht geluijden hoogh oprijzen boven haar beginsel.

5. Welcke oock met bemol mogen geteykent werden en blyven deselffden, vermits b mol alleenlijk verandert het geluijt. Van *mi* in *fa*, in b *fa* > *mi*, en als 't gaat met den vierkante B off de harde B aldus werdt geteykent >, soo is > *mi*, een toon hooger als *re* in A en wanneer men singht met de ronde off sachte b, soo is b *fa* een halve toon hooger boven de *mi* in A: [5v] [M16]

6. Item dese selffde letters hebben altoos den octaaff niet boven, maar somwijlen alleen maar den quint boven, en den quart onder, en werden dan genaamt laage zanghkreytsen: [M17]

7. Ende dese seven sanghkreijtsen moogen ook met b mol geteykent werden en syn deselffde behalven de veranderinge van den halven toon in b *fa* > *mi*, als waar in plaats van *mi*, dat een heele toon is boven A, werdt *fa* gesongen, dat een halve toon is boven A.

6 Capittel.

Van 't getal der sangkreijtsen of sangtoon.

1. Daer sijn maar twalff zanghkreijtsen off twalff sangtoon in 't gebruyk en by den gemeynen musiciens bekendt, te weten ses hooge en ses laage, bestaande in dese letteren: C, D, E, F, G, A, want uyt den b en singht men gewoonlijk niet. Dese twalff kan men sien in 't naervolgende vertoogh: |[6r] |[M18]

Afbeelding van de 12 sangh-kreijtsen of toonen

Yder sanghplaats heeft sijn begin en eijnt in een van die voorsz. letteren C, D, E, F, G, A, ende de andere ingevoeghde sanghplaatsen sijn als binnenpaede off rustplaatsen, waardoor de stemme wandelt en waerop sijn somtijts nedervalt en vertoeft, maakende daarop een cadentie, dat is geseijdt, een val van den stem. |[6v] |

7 Capittel.

Van den aart en kracht der sangkreijtsen of zangtoon.

1. Den aard en kracht van dese sanghkreijtsen of zangtoon en werdt voornaemelijk gekent uyt haar gestaltenisse, welke twederleij is.

D'eerste gestaltenisse bestaat in de hooge off laagde van den sangh. Den tweede gestaltenisse bestaat in de verscheyden plaatsen van de halve toonen. Men kan den aart in 't gemeijn kennen uijt dese drie gemeyne regulen:

1. Alle hooge zanghkreijtsen, die den octave off acht gelujde boven hebben, sijn blijde.
2. Alle laage sanghtoon die den quart off vier geluyden onder hebben, sijn droeviger als de hooge.
3. Alle sangkreijtsen die beginnen van den halven toon off met den kleijnen drie sijn droeviger als die anderen, die met een heelen toon off met die grooten drie beginnen.

Hier volgt nu in 't bysonder den aart van ijder der twalff zangh-toonen.

1. Den hoogen zanghtoon in C is dertel en bequaam tot dansen, vereijtschende leckere en aanvallende woorden.

| [7r] |

2. Den laagen zanghtoon off sanghkreijts in C dient tot vroligheyt en minnelijke dingen, vereyscht minnelijke, gunstigelijke en soetaardige woorden.

3. Den hoogen sanghkreijts in D past op treffelijke en sinrijke woorden en redenen.

4. Den laaghen zanghkreijts in D past op eleyndige en droeve dingen en vereyscht sulke woorden.

5. Den hoogen sanghkreijts in E dient tot bidden, smeken en vleyen.

6. Den laaghen zanghkreijts in E dient tot klagen, lamenteren en schreyen.

7. Den hoogen zanghkreijts in F is bequaam tot blijschap, victorie oft wingsangh en triumphe.

8. Den laaghen zanghkreijts in F is bequaam tot treffelijke, goetvruchtige en godtvruchtige [*sic*] dingen.

9. Den hoogen zanghkreijts in G past op dertele dreygementen off moetwillige en dertele gramschap, met woorden die liefvelijke dreygemente en ontroeringhe beteykenen.

10. Den laaghen sanghkreijts in G past op soete, aandaghtige, diepe en godtlijke woorden, en dient tot godlijke gebeden off bedenkinge. | [7v] |

11. Den hoogen toon in A vereijtscht vermakelijke, aangenaame en vrolijke dingen en woorden.

12. Den laaghen zanghkreijts in A dient tot sedige, stille, rustsoekende woorden van onbekommertheyt.

8 Capittel.

Van de zanghstemmen.

Daar sijn vier zanghstemmen, verschelende van elck ander door groff en fijn gelujdt, gelijk de octaaff off acht werdt gedeelt met een vyff en een vier, soo spruyten daaruijt de verscheijden stemmen. Van welke twe uijterste en twe middelste stemmen sijn. De fijnste werdt genaamt *Cantus* off *Superior*, en in Duytsch *Bovesangh*. De tweede wert genaamt *Altus* off *Contratenor*, in Duytsch *Hoogstem*. Den derden is genaamt *Tenor* off *Vox naturalis*, in 't Duytsch *Neurie* off *Natuerstem*, vermits alle menschen meest daarin overeenkomen. Den vierde off groffste werdt genaamt *Basis* off *Bassus*, in 't Duytsch *Grondstem*. [M19]

Exempel van de deylinge van de acht

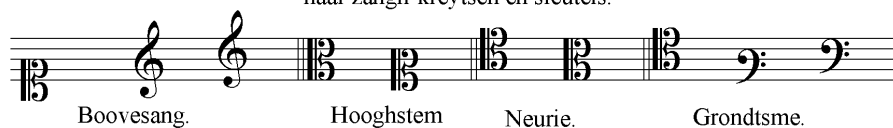
C octave of acht. acht in D. acht in E. acht in F.

vyff vier vyff vier vyff vier

Een quint Een quart
off vyff off vier

| [8r] | [M20]

Exempel van de vier zangh-stemmen met
 haar zangh-kreytsen en sleutels.

Den Bovesangh ende den Grondtstem hebben twee sleutels, waermede sy hooge en laege sanghkreytsen bereiken, den Bovesangh heeft C en G, den Grondtstem C en F. Den Grondtstem draaght alle de anderen in 't samensingen. Den Neurie is vijff toonen hooger als den Grondtstem, den Hooghstem is acht tonen hooger als den Grondtstem, en volght sijn natuer en aert in alle beweginge; den Bovesangh gaat acht toonen boven de Neurie ende is van eenen aert in alle sijne beweginge.

78 Capittel.

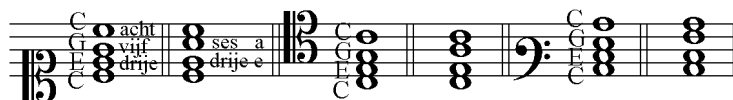
Van de saamenklanke der stemme in 't gesangh.

Uyt de voorseyde dingen kan men lichtelijk bemerken, hoe den eenen stem sijn naar den andere moet voeghen in 't samensingen. Ende ten eerste is 't seker dat de stemmen met elkandere moeten overeenkoomen en passen op elckanders geluydt. Hetwelk bijsonder moet waargenomen werden in de cadentie off stemvallinge, welk meest geschiet op de eijgene sanghplaatsen van yder sanghkreyts, die hiervoor in 't 6. Capittel aangewesen sijn. | [8v] | Doogh daar is een algemeijne regel van sameklank tusschen de stemmen, te weten: alle de hooger stemmen moeten met de laagste off groffste stem overeenkoomen en passen. Ende hiertoe dienen de naevolghende regulen, waeruijt men kan sien en leren hoe dat tegen en op den Grondtstem de andere moeten passen, welke gaan naar de schickinge van de seven letters off zanghplaatsen C D E F G A B.

Alle samenlydende bestaan in spronghgeluyden en sijn alleenlijk op den acht off octave, op den vijff off quint en op de tertie off drije, en somtijts op den sext ofte ses, die met den Grondtstem moeten overeenkoomen.

1. Regel van C. C past op C in den acht en op den G, den vijff off quint, en op E, den drye of tertie, en somtijts op A den sexte off sesse: [M21]

Exempel

2. Regel van D. D past op D in den acht, en op A in den vijff, en op F in den drije, en op >, een groote ses. En op b een kleine sesse: | [9r] | [M22]

Exempel

3. Regel van E. E past op E in den acht off octave, en op >my in een quint oft vijff, en op G in den drije off tertie, en somtijts op C in een kleinen ses en C < in een groote sesse: [M23]

Exempel

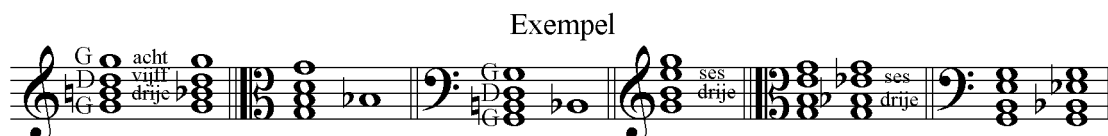

7. Ban heeft zich hier verteld. Het is in feite Hoofdstuk 9.

4. Regel van F. F past op F in een acht off octave, op C in een quint oft vijf, op A in een drije off tertie, en somtijts op D in een grooten ses off sexte: [M24]

5. Regel van G. G past op G in een acht off octave, en op D in een quint, en op > in een grooten drye, en op b in een kleijne drije, en somtijts op E | [9v] | in een grooten ses en E met b in een kleyne ses: [M25]

6. Regel van A. A past op A in een acht, en op E in een vijf off quint, en op C in een kleyne drye, en op C< in een grooten drye, en somtijts op F in een kleyne ses en op F< in een groote ses. [M26]

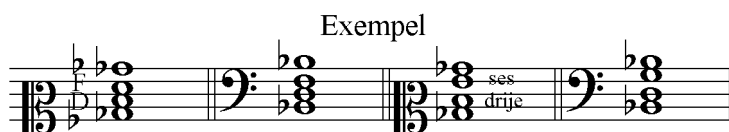

7. Regel van >. B is twederley: de vierkante en harde >, aldus geteijkent, en de ronde off saghte b, aldus gestelt. De > past op > in een acht, op F[<] in een quint, op D in een kleyne drye, op D< in een grooten drye, somtijts op G in een kleyne ses en op G[<] in een groote ses: [M27]

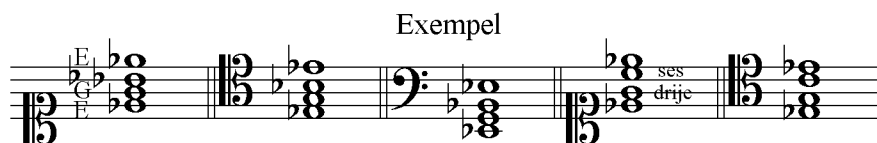
| [10r] |

Van de ronde b. De b past op b in een acht, en op E met f in een quint oft vijf, en op D in een drye, somtijts op G in een sesse: [M28]

Nota: b in E past op ⁸b in E in een acht, en op de ronde b in een quint oft vijf, en op G in een drye, somtijts op ⁹D in een ses: [M29]

8. i.p.v. <b in E>.
 9. <C>.

Hieruyt kan men sien en leeren alle de goede samenklanke van de stemme, welk men met de ooren sal gewaarworden, vermits alle goede off samenklanke haar mengen en liefvelijk in de ooren vallen, maer de onklanken off quaade klanken, als halve toonen, toonen, sevens, negens, etc. knerselende in de ooren en sijn onaangenaam.

Vertaling

ZANGBERICHT.

Korte verklaring over de muziek.

Hoofdstuk 1.

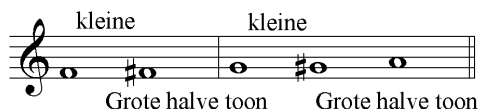
Wat de inhoud van het zingen is.

1. Wanneer men zingt, daalt of stijgt de stem met schreden of sprongen, welke een bepaalde tijdsspanne duren.
2. Wanneer immers de stem voortdurend dezelfde toon aan zou houden, zou er geen afwisseling zijn, slechts een enkele klank, zoals die door koeien, schapen en andere beesten wordt voortgebracht.
3. De verandering bij de stem, in stijgen of dalen, wordt veroorzaakt in het strottehoofd en in de keel. Wanneer de adem uit de longen door het strottehoofd de keel in wordt gedreven en gejaagd en daar tegen het ¹⁰keeldeksel, dat de keel afsluit wordt geperst; wanneer nu de opening in het keelgat [de stemspleet] nauwer wordt, dan stijgt de stem en wordt de klank hoger, maar wanneer deze doorgang wijder wordt dan daalt de stem en wordt de klank lager. Dan voelt men in het strottehoofd de weerslag van de hogere klank op een hogere plaats en die van de lagere klank op een lagere.

Hoofdstuk 2.

Van de schreden van de stem.

1. Om goed te kunnen stijgen en dalen met de stem moet men de verschillende schreden en sprongen van de stem kennen.
 2. De schreden van de stem zijn de hele en halve noten, die deze notennamen hebben: *ut, re, mi, fa, sol, la*, omhoog en omlaag, en wel aldus dat daartussen geen open plaats is.
 3. Steeds wanneer er *mi-fa* of *fa-mi* wordt gezongen is er sprake van een halve-toonsafstand.
 4. Waar een kruis of een mol voor staat is er [eveneens] sprake van een halve toonsafstand, even groot als *fa-mi*.
 5. Alle andere trappen, zonder *fa-mi* en kruis of mol, bestaan uit hele tonen.
- NB. Dit zijn allemaal grote halve tonen. Het is genoeg dat men deze kent, want de kleine halve tonen richten zich naar de grote en zijn altijd hoger en verbonden met de anderen. [MINL]

10. In de marge: <Nota bene: Het keeldeksel is het klepje waarmee de toegang naar het strottehoofd wordt afgesloten wanneer men iets doorslikt.>

Hoofdstuk 3.
 Van de sprongen van de stem.

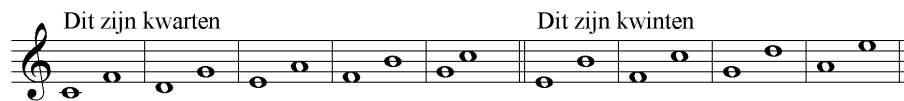
1. De sprongen van de stem laten zich hieraan herkennen, dat men van de ene naar de andere klank gaat, aldus dat er een of meer schreden tussengevoegd kunnen worden.

2. Er zijn zes sprongen die in het Latijn genoemd worden: *tertia, quarta, quinta, sexta, septima, octava*, in het Nederlands: drie, vier, vijf, zes, zeven en acht, omdat ze uit dit aantal klanken van onder tot boven zijn opgebouwd.

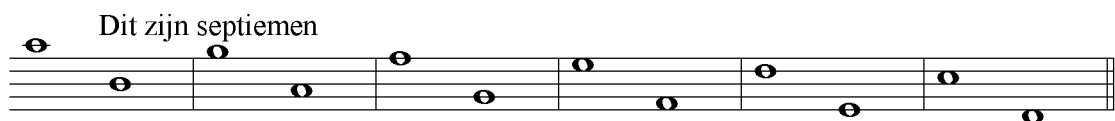
3. De terts, of drie, kent twee varianten, de grote en de kleine. De kleine bestaat uit anderhalve toon, de grote uit twee hele tonen: [M2NL]

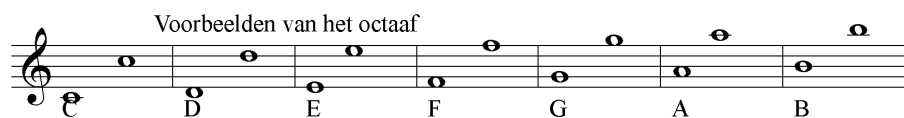
De kwart, of vier, maakt een sprong van vier tonen en heeft drie toonschreden. De vijf, of kwint, maakt een sprong van vijf tonen en heeft vier toonschreden: [M3NL]

De sext of zes kent twee gedaantes, want hij bestaat uit [één van de] tertsen en een kwart, dus van drie en vier tonen. [M4NL, M5NL, M6NL]

Het octaaf, of de acht, maakt een sprong van acht tonen en bestaat uit zeven schreden, en [de bovenste toon ervan] is gelijk aan de eerste en het uitgangspunt voor alle volgende [hogere] klanken. [M7NL]

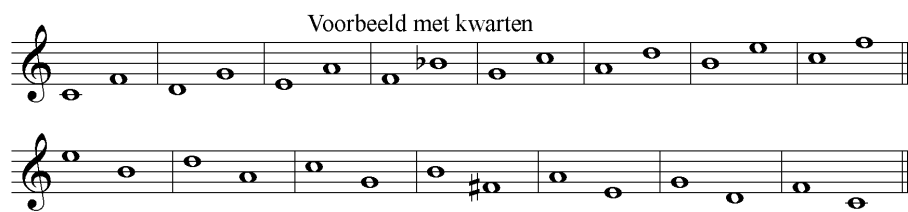
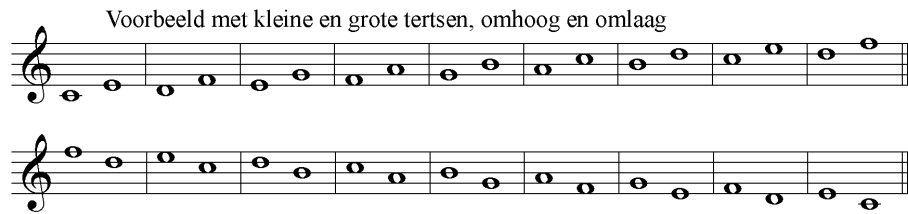

Alle sprongen hebben een schrede minder dan ze tonen hebben, want wanneer men van de eerste naar een volgende gaat, maakt men een schrede, die uit twee tonen bestaat.

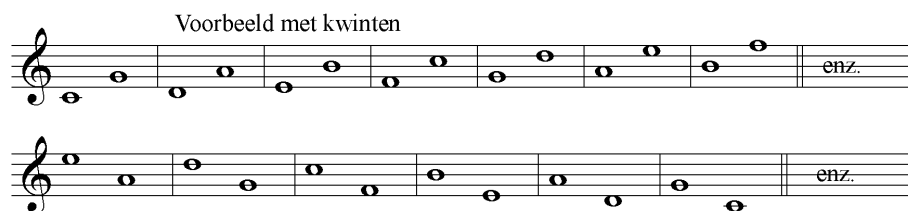
Hoofdstuk 4.

Voorbeelden om de genoemde sprongen te oefenen.

Men dient deze voorbeelden geregeld te oefenen en uit het hoofd te leren, teneinde van iedere sprong op de hoogte te zijn: [M8NL, M9NL]

In het midden van de balken, waar twee lijnen getrokken zijn ziet men *ut-mi* en *fa-la* in de tertsen of drie, op dezelfde manier *ut-fa* en *la-mi* terugkeren in de kwarten of vier, en wel zo dat men gemakkelijk de eigenschappen kan bemerken, ook al beginnen ze op verschillende toonhoogten. [M10NL, M11NL, M12NL]

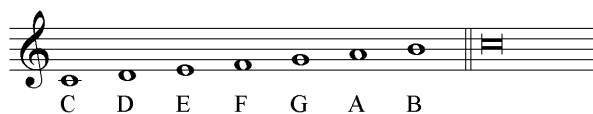
De zevens of septiemen zijn in het voorgaande voldoende besproken, zoals ook de achten of octaven.

Wie deze sprongen veel oefent en door dagelijkse bezigheid leert, zal een goed fundament voor het zingen hebben.

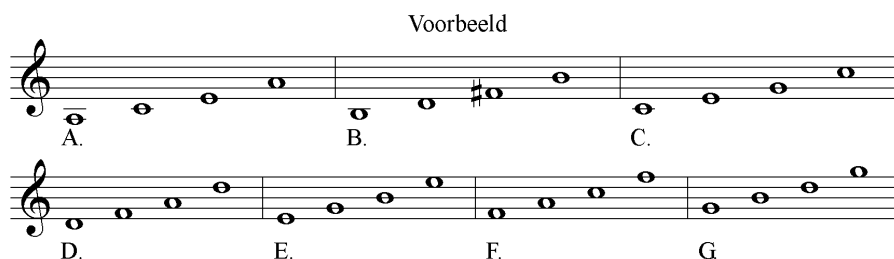
Hoofdstuk 5.
Over de zeven notennamen.

1. Het zingen moet niet ongecoördineerd zijn, maar op een bepaalde plaats beginnen, tot rust komen en afsluiten, opdat het gefundeerd, duidelijk en vol variëteit zal zijn, tot vermaak van oren en gemoed.

2. Het zingen kent zeven notennamen, die met deze letters worden aangegeven: A, B, C, D, E, F, G: [M13NL, M14NL]

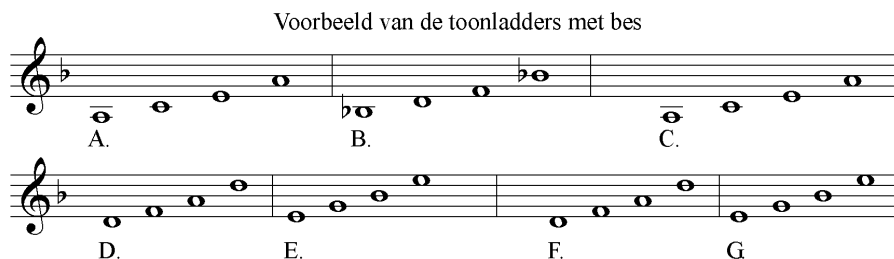

3. Uit de afzonderlijke noten worden verschillende en afzonderlijke geluiden afgeleid, resulterend in het octaaf of de acht, die acht tonen omvat, en alle noten met hun octaaf van acht tonen worden modi genoemd. De voorbeelden ervan zijn hieronder aangegeven. [M15NL]

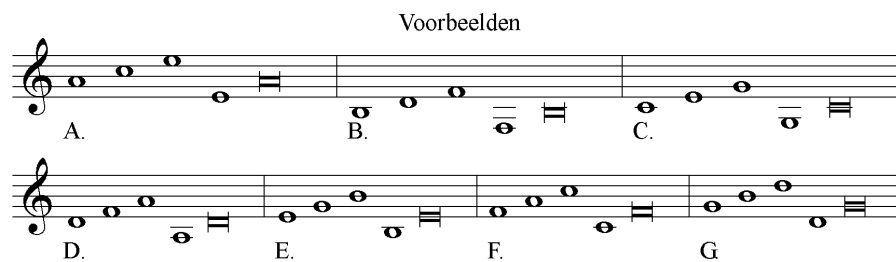

4. Deze zeven worden authentieke modi genoemd, aangezien het octaaf ervan zich uitstrekt boven het beginpunt.

5. Deze mogen met een mol opgetekend worden en blijven dan gelijk, aangezien een mol alleen de toonhoogte verandert; van mi naar fa, in Bes/B en als het met het herstellingsteken aldus wordt weergegeven: □, dan is B een mi, een hele toon hoger dan re in A. En wanneer men zingt met een mol, dan is deze B een fa, een halve toon hoger boven de mi in A: [M16NL]

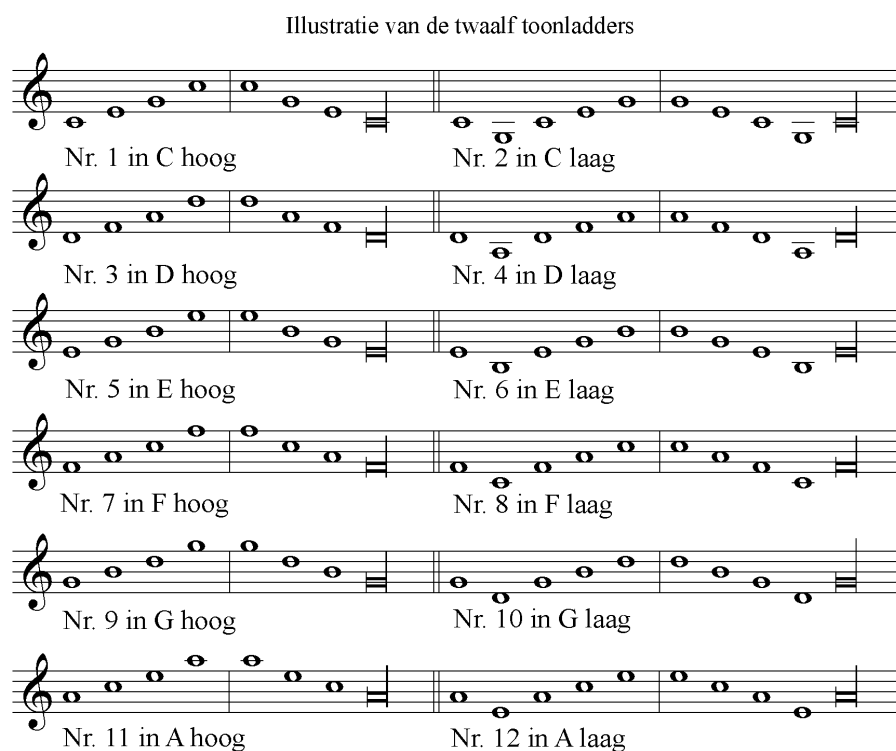
6. Tevens hebben deze notennamen het octaaf niet altijd boven zich, maar sommigen hebben de kwint boven en de kwart onder zich; deze modi worden plagaal genoemd: [M17NL]

7. En die zeven modi kunnen eveneens met een mol voorkomen en hebben dezelfde verandering van de halve toon naar b fa in plaats van > mi, [zodat] waar in plaats van een mi, een hele toon boven A, een fa, een halve toon boven A wordt gezongen.

Hoofdstuk 6.
Het aantal modi.

1. Er zijn slechts twaalf modi in gebruik en bij de gewone musici bekend, te weten zes authentieke en zes plagale, die de letters C, D, E, F, G, of A hebben, want de Bes neemt men doorgaans niet tot uitgangspunt van een modus. Deze twaalf zijn in het navolgende aangeduid: [M18NL]

Iedere noot heeft zijn begin en einde bij een van die genoemde letters, terwijl de andere ingevoegde noten fungeren als doorgangsnoot of rustpunt, waarover de stem wandelt, en waarop hij bij tijd en wijle stilhoudt en wacht, door daarop een cadens te maken, dat wil zeggen een val van de stem.

Hoofdstuk 7.

Van de aard en kracht der modi.

1. De aard en de kracht van een modus wordt in de eerste plaats afgeleid uit de gedaante ervan, waarvoor twee mogelijkheden zijn. De eerste hoedanigheid wordt afgeleid uit de hoogte of de laagte van de zang, de tweede uit de verschillende plaatsen die de halve tonen kunnen innemen. Men kan het karakter doorgaans afleiden uit deze drie vuistregels:

1. Alle authentieke modi zijn opgewekt.

2. Alle plagale modi zijn droeviger dan de authentieke.

3. Alle modi die met een halve toon of kleine tert beginnen zijn droeviger dan diegene die met een hele toon of grote tert beginnen.

Hier volgt nu [een beschrijving van] het afzonderlijke karakter van alle twaalf modi.

1. C authentiek is opgetogen en geschikt voor de dans, en vereist prettige en bevallige woorden.

2. C plagaal is geschikt voor vrolijkheid en vriendelijke dingen, en heeft vriendelijke, goedgezinde en lieflijke woorden.

3. D authentiek hoort bij ernstige, betekenisvolle woorden en betogen.

4. D plagaal hoort bij beklagenswaardige en droevige zaken, en vereist dienovereenkomstige woorden.

5. E authentiek is geschikt om te bidden, te smeken en te verlokken.

6. E plagaal dient om te klagen, te lamenteren en te wenen.

7. F authentiek is geschikt voor blijdschap, het bezingen van victorie en overwinning.

8. F plagaal is geschikt voor gewichtige, goede en godvruchtige zaken.

9. G authentiek past bij overmoedige dreigementen en snaakse boosheid, met woorden die lief bedoelde dreiging en ontroering weergeven.

10. G plagaal hoort bij lieflijke, vrome, diepzinnige en godvruchtige woorden, en is geschikt voor religieuze gebeden en overwegingen.

11. A authentiek vraagt om grappige, plezierige en vrolijke zaken en woorden.

12. A dient tot vriendelijke, rustige en kalme woorden van onbekommerdheid.

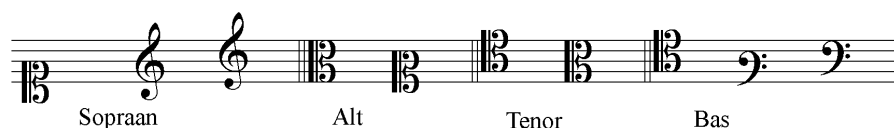
Hoofdstuk 8.

Over de zangstemmen.

Er zijn vier zangstemmen, die van elkaar verschillen door hoge of lage klank, [en] zoals ook het octaaf opgedeeld wordt in een kwint en een kwart, zo ontstaan ook de verschillende stemmen, waarvan er twee buitenstemmen en twee middenstemmen zijn. De hoogste noemt men *cantus* of *superior*, in het Nederlands bovenzang, de tweede noemt men *altus* of *contratenor*, in het Nederlands hoogstem, de derde heet *tenor* of *vox naturalis*, in het Nederlands neurie- of natuurstem, aangezien de mensen daarmee het meeste gemeenschappelijk hebben, en de laagste wordt *basis* of *bassus* genoemd, grondstem in het Nederlands. [M19NL, M20NL]

Voorbeeld van de vier partijen met hun sleutels

De bovenzang en de grondstem hebben twee sleutels, waarmee zij authentieke en plagale modi kunnen beslaan; de bovenzang heeft een C- en een G-sleutel, de grondstem een C- en een F-sleutel. De grondstem draagt alle andere stemmen bij het samenzingen. De neuriestem ligt een kwint hoger dan de grondstem; de hoogstem acht tonen hoger, en volgt zijn natuur en karakter in alle bewegingen, de bovenstem ligt een octaaf boven de neuriestem en is identiek in de beweging.

Hoofdstuk 9.

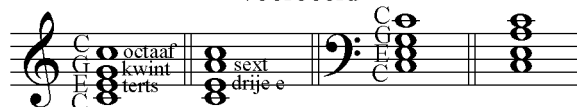
Van de samenklank van de stemmen bij het samen zingen.

Uit het genoemde kan men makkelijk afleiden hoe de ene stem zich naar de andere moet richten bij het samen zingen. In de eerste plaats staat vast dat de stemmen met elkaar overeen moeten komen en aangepast zijn aan elkaars tonen, hetgeen bijzonder belangrijk is bij cadensen, die het meest voorkomen op de daarvoor geëigende plaats binnen de modus, die in het voorafgaande, in hoofdstuk 6, zijn aangewezen. Maar er is [nog] een algemene regel betreffende de samenklank van de stemmen, namelijk dat de hogere stemmen zich naar de grondstem moeten richten. En daarvoor zijn de hieronder volgende regels, waaruit men kan afleiden en leren hoe men deze [stemmen] op de grondstem kan passen, gerangschikt naar de zeven notennamen of noten C, D, E, F, G, A, B.

Alle samenklanken bestaan uit sprongen en zijn uitsluitend de octaaf, de kwint, de terts en soms de sext, die met de grondstem moeten harmoniren.

1. Regel voor C. Op C past een C middels het octaaf, en de G middels de kwint, en de E middels de terts, en soms de A middels de sext: [M21NL]

Voorbeeld

2. Regel voor D. Op D past de D middels het octaaf, de A middels de kwint, de F middels de terts en de B middels de grote sext en de Bes middels de kleine sext: [M22NL]

Voorbeeld

3. Regel voor E. Op E past een E middels het octaaf, de B middels de kwint, de G middels de terts, en soms de C middels de kleine sext en de Cis middels de grote sext: [M23]

Voorbeeld

4. Regel van F. Op een F past een F middels een octaaf, een C middels een kwint, een A middels een terts en soms een D middels een grote sext: M24NL]

Voorbeeld

5. Regel van G. Op een G past een G middels het octaaf, een D middels de kwint, een B middels de grote terts, een Bes middels de kleine terts, soms een E middels een grote sext en soms een Es middels een kleine sext: M25NL]

Voorbeeld

6. Regel van A. Op A past een A middels het octaaf, een E middels de kwint, een C middels de kleine terts, een Cis middels de grote terts, en soms een F middels een kleine sext en een Fis middels een grote sext: [M26]

Voorbeeld

7. Regel van B. B kent twee gedaantes, de B en de Bes. Op de B past een B middels het octaaf, een F[is] middels de kwint, een D middels de kleine terts, een Dis middels de grote terts, en soms een G middels een [kleine] sext: [020] Op de Bes past een Bes middels het octaaf, een D met een F middels de kwint, en D middels de grote terts, en soms een G middels een grote sext. [M28NL]

Voorbeeld

NB. Op Es E past een Es middels het octaaf, de Bes middels de kwint en de G middels een [grote] terts, en soms een C middels een [grote] sext: [M29NL]

Voorbeeld

Hieruit kan men alle goede samenklanken der stemmen afleiden en leren, en ze met het gehoor leren herkennen, wanneer alle samenklanken zich vermengen en het oor aangenaam treffen, maar de dissonanten of verkeerde klanken, zoals halve tonen, hele tonen, de septiem en de noon, die knarsen in het gehoor en zijn onaangenaam.
